

**AKTUALIZÁTORY VE VÝSTAVBĚ TEXTU,
ZEJMÉNA Z POHLEDU AKTUÁLNÍHO
ČLENĚNÍ**

Barbora Štěpánková

ÚSTAV FORMÁLNÍ
A APLIKOVANÉ LINGVISTIKY

 **STUDIES IN COMPUTATIONAL
AND THEORETICAL LINGUISTICS**

Barbora Štěpánková

**AKTUALIZÁTORY VE VÝSTAVBĚ TEXTU, ZEJMÉNA Z POHLEDU
AKTUÁLNÍHO ČLENĚNÍ**

Published by Institute of Formal and Applied Linguistics
as the 13th publication in the series
Studies in Computational and Theoretical Linguistics.

Editor in chief: Jan Hajič

Editorial board: Nicoletta Calzolari, Miriam Fried, Eva Hajičová,
Aravind Joshi, Petr Karlík, Joakim Nivre, Jarmila Panevová,
Patrice Pognan, Pavel Straňák, and Hans Uszkoreit

Reviewers: Prof. PhDr. Jarmila Panevová, DrSc.
Doc. PhDr. Ondřej Pešek, Ph.D.

This book has been printed with the support of the grant project of the National and Cultural Identity Applied Research and Development Programme (DF13P01OVV011) of The Ministry of Culture of the Czech Republic.

Printed by EUROPRINT, a.s.

Copyright © Institute of Formal and Applied Linguistics, 2014

ISBN 978-80-904571-6-4

Poděkování

Tato kniha vznikla v návaznosti na mou dizertační práci, kterou jsem napsala v rámci doktorského studia oboru český jazyk v Ústavu českého jazyka a teorie komunikace Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Chtěla bych poděkovat zejména vedoucí mé dizertační práce prof. PhDr. Evě Hajičové, DrSc., za vstřícnost a cenné rady nejen při práci na dizertaci, ale i při vzniku této knihy. Dále děkuji oponentům dizertace prof. PhDr. Jarmile Panevové, DrSc., a doc. PhDr. Ondřeji Peškovi, Ph.D., za podnětné připomínky ke zpracovávanému tématu.

Zvláštní dík pak patří Mgr. Janu Štěpánkovi, Ph.D., za odbornou pomoc a technické zpracování publikace. A v neposlední řadě děkuji kolegům z oddělení současné lexikologie a lexikografie ÚJČ AV ČR, v. v. i., a z Ústavu formální a aplikované lingvistiky MFF UK, bez jejichž pomoci by tato kniha nemohla vyjít.

Tato publikace vznikla s přispěním grantového projektu programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) *Nová cesta k modernímu jednojazyčnému výkladovému slovníku současné češtiny* (DF13P01OVV011).

V Praze dne 21. října 2014

Obsah

Seznam tabulek	ix
Úvod	1
1 Aktualizátory v české jazykovědě	3
1.1 Částice v české jazykovědě	3
1.1.1 Zpracování částic v gramatických příručkách	3
1.1.2 Částice a ostatní slovní druhy	5
1.1.2.1 Na přechodu částic a příslovcí	6
1.1.2.2 Na přechodu částic a spojek	7
1.1.2.3 Na přechodu částic a citoslovcí	8
1.2 Zpracování aktualizátorů v české jazykovědě	9
1.2.1 Zpracování aktualizátorů ve vybraných mluvnicích, morfologiích a syntaxích	9
1.2.2 Zpracování aktualizátorů v českých výkladových slovnících	11
1.3 Aktualizátory v zahraniční literatuře	13
2 Vymezení aktualizátorů	15
2.1 Aktualizátory a aktuální členění	15
2.1.1 Aktualizátory z pohledu teorií aktuálního členění	17
2.1.2 Dosah aktualizátoru	18
2.1.3 Zasažené výrazy	20
2.2 Sémantické vlastnosti aktualizátorů	21
3 Kritéria pro řazení výrazů mezi aktualizátory	27
3.1 Rozřazení výrazů podle kritérií	27
3.2 Výrazy neřazené mezi aktualizátory	28
3.2.1 Restriktory – exceptory (Daneš 1985)	28

3.2.2	Konektory (Daneš 1985)	28
3.2.3	Modifikační částice (PMČ, EŠČ)	29
3.2.4	Rekurzivně odkazovací částice	30
3.2.5	Větná adverbia	32
3.2.6	Nesamostatné částice	33
3.2.7	Další typy výrazů	33
3.2.8	Výrazy pro negaci a afirmaci	38
3.2.9	Přehled analyzovaných výrazů	39
4	Sémantika aktualizátorů	45
4.1	Typy aktualizátorů podle sémantických rysů	45
4.2	Omezovací aktualizátory	47
4.2.1	Aktualizátory prostě omezovací	47
4.2.2	Aktualizátory omezovací s příznakem významnosti	53
4.2.3	Aktualizátory omezovací s příznakem kontrastu	54
4.2.4	Aktualizátory omezovací s příznakem hranice	54
4.2.4.1	Aktualizátory omezovací s příznakem dolní hranice	55
4.2.4.2	Aktualizátory omezovací s příznakem horní hranice	57
4.3	Zahrnovací aktualizátory	58
4.3.1	Aktualizátory prostě zahrnovací	59
4.3.2	Aktualizátory zahrnovací s příznakem překvapivosti	61
4.3.3	Aktualizátory zahrnovací s příznakem významnosti	63
4.3.4	Aktualizátory zahrnovací s příznakem exemplárnosti	68
4.4	Časové aktualizátory	69
4.5	Sémantické vztahy	73
4.5.1	Příklady antonymních vztahů	74
4.5.2	Přehled řad významově blízkých aktualizátorů	75
4.5.3	Grafické znázornění některých sémantických vztahů mezi aktualizátory	76
5	Umístění aktualizátorů ve větě	79
5.1	Aktualizátory a vybrané typy zasažených výrazů	80
5.1.1	Sloveso jako zasažený výraz	81

5.1.2	Vlastní jméno (či výraz označující jedinečnou entitu) jako zasažený výraz	84
5.1.3	Substantivum jako zasažený výraz	85
5.1.4	Kvantita jako zasažený výraz	86
5.1.5	Komparativ adjektiva a adverbia jako zasažený výraz	88
5.2	Pozice aktualizátorů v povrchové struktuře věty	90
5.2.1	Aktualizátor na začátku věty	90
5.2.2	Aktualizátor uvnitř základu	92
5.2.3	Aktualizátor v ohnisku	96
5.2.4	Aktualizátor na konci věty	98
5.3	Více aktualizátorů za sebou	101
5.4	Výsledky analýzy umístění aktualizátorů	103
5.4.1	Podle typu zasaženého výrazu	103
5.4.2	Podle pozice ve větě	105
5.5	Centrum a periferie aktualizátorů	106
6	Aktualizátory v systému slovních druhů	109
6.1	Aktualizátory a spojovací funkce	109
6.1.1	Aktualizátor jako součást souřadného spojkového výrazu	109
6.1.2	Jednoslovná spojka vs. aktualizátor	110
6.1.3	Podřadící spojky	110
6.1.4	Aktualizátor uvozující apozici	111
6.1.5	Aktualizátor uvozující vedlejší větu	111
7	Analýza výsledků ankety	113
7.1	Význam aktualizátoru	113
7.1.1	Význam konkrétního aktualizátoru	113
7.1.2	Víceznačnost vět s aktualizátory	114
7.1.3	Vnímání presupozice recipienty	115
7.2	Dosah aktualizátoru	116
7.2.1	Příznakovost umístění aktualizátoru	117
7.2.2	Vnímání dosahu	117
7.2.3	Vnímání kontextové zapojenosti	117
7.3	Zhodnocení ankety	118

7.4	Anketa – zadání a přehled výsledků	118
8	Závěr	133
8.1	Sémantika aktualizátorů	133
8.2	Funkce aktualizátorů v aktuálním členění a ve výstavbě textu	134
8.3	Možnosti do budoucna	135
	Summary	137
A	Dotazy použité při vyhledávání v „PML Tree Query“	139
	Literatura	143
	Rejstřík	147

Seznam tabulek

2.1	Přehled částicových výrazů	22
3.1	Přehled částicových výrazů	40
4.1	Sémantika aktualizátorů	78
5.1	Umístění aktualizátorů	104
7.1	Frekvence aktualizátorů	129

Seznam použitých zkratk

APZK	Anotace na tektogramatické rovině Pražského závislostního korpusu
ESČ	Encyklopedický slovník češtiny
FSČ	Frekvenční slovník češtiny
MČ2	Mluvnice češtiny, díl 2.
MČ3	Mluvnice češtiny, díl 3.
PDT	Prague Dependency Treebank 2.0
PMČ	Příruční mluvnice češtiny
PSJČ	Příruční slovník jazyka českého
SSČ	Slovník spisovné češtiny
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého
SSSJ	Slovník současného slovenského jazyka
ÚČNK	Ústav českého národního korpusu
ÚJČ	Ústav pro jazyk český

Zdroje

- Český národní korpus – **BMK**. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2001.
Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.
- Český národní korpus – **PMK**. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2001.
Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.
- Český národní korpus – **ORAL2006**. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2008. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.
- Český národní korpus – **ORAL2008**. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2008. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.
- Český národní korpus – **SYN**. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 06.05.2012. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.
- Český národní korpus – **SYN2010**. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.
- Pražský závislostní korpus – **PDT**.¹ Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK, Praha 2006.
- LDB Pralex (Databáze slov, slovních tvarů a slovních spojení češtiny počátku 21. století – obsahová část). Pracovní materiál Oddělení současné lexikologie a lexikografie ÚJČ, AV ČR, v. v. i.

¹ Hajič a kol. 2006.

Vysvětlivky k úpravě příkladů uváděných v textu²

<i>kurziva</i>	příklad, doklad
tučná bezpatková kurziva	aktualizátor v příkladové části, příp. homonymní výraz k aktualizátoru
KAPITÁLKY	výraz, na kterém je intonační centrum či intonační zdůraznění
<u>podtržení</u>	výraz/výrazy, na něž se vztahuje dosah aktualizátoru, zasažené výrazy
*	negramatický příklad
?	příznakový, neuzuální příklad
!	příklad, v němž vyznačený výraz není použit ve funkci aktualizátoru

² Vysvětlivky k jednotlivým tabulkám jsou uvedeny u každé z tabulek.

Úvod

Tato kniha je zaměřena na zkoumání částicových výrazů s aktualizací funkcí, aktualizátorů, a to z pohledu sémantického i funkčního. Zabývá se jak významy jednotlivých výrazů, tak i sémantickými rysy společnými určité skupině těchto výrazů. Cílem je také charakterizovat vlastnosti a slovnědruhově zařazení těchto výrazů, a především pak specifikovat jejich roli v rámci věty, zejména z pohledu aktuálního členění. Zdá se proto, že sama práce stojí na pomezí několika lingvistických disciplin, zvláště lexikografie a syntaxe.

Výše naznačenému zaměření práce odpovídá i výběr obecných jazykovědných příruček, které byly zvoleny k základnímu zmapování daného tématu. Z mluvnic byly použity především Mluvnice češtiny 2 a 3 a Příruční mluvnice češtiny, ze syntaxí Kopečného *Základy české skladby*, Šmilauerova *Novočeská skladba*, *Skladba spisovné češtiny* a *Skladba češtiny* M. Grepla a P. Karlíka. Ze slovníků především dva nejnovější výkladové slovníky, tedy *Slovník spisovné češtiny* a *Slovník spisovného jazyka českého*. Z monografií a knih, které se vztahují k tématu výše zmíněných výrazů, pak za nejdůležitější považujeme *Čeština a obecný jazykozpyt* V. Mathesia, *Danešovy knihy* *Věta a text* a *Intonace ve spisovné češtině*, *Komárkovy Příspěvky k české morfologii*, *Aktuální členění* P. Sgalla, E. Hajičové a E. Buráňové, *Kniha o slovosledu* L. Uhlířové, *Sentence Adverbials* E. Koktové a *Polskie partykuły a Wyrażenia funkcyjne* M. Grochowského.

Příklady používané v práci pocházejí především z korpusů ÚČNK, a to ze synchronních psaných i mluvených, zejména jsme využili korpusy SYN2010 a ORAL2008, doplnkově pak SYN, PMK, ORAL2006 a BMK. Pracovali jsme při tom jak s nástrojem Bonito, tak s nástrojem Sketch Engine. Využili jsme i anotovaná data v PDT 2.0 Ústavu formální a aplikované lingvistiky MFF UK (prostřednictvím nástroje PML-TQ) a data zpracovaná v lexikální databázi Pralex OSLL ÚJČ (prostřednictvím nástroje Praled). Dále jsme pracovali s příklady z citovaných slovníků, mluvnic a dalších publikací. Konečně jsme také využili příklady excerptované z tisku a reklam či odposlechnuté v médiích i v běžné veřejné i soukromé komunikaci. Příklady jsou v některých případech zkráceny či zjednodušeny vzhledem k potřebám vykládaného problému.

Aktualizační výrazy bývají v odborné literatuře zpravidla řazeny mezi částice, v **kapitole 1** přibližujeme různé přístupy k tomuto slovnímu druhu a konkrétně se pak zaměřujeme na postavení aktualizátorů v použitých příručkách. Charakterizujeme vlastnosti, které jim autoři přiřkládají, např. prostřednictvím definic či slovnědruhového zařazení.

V **kapitole 2** popisujeme vlastnosti aktualizátorů. Nejprve se věnujeme jejich funkci v aktuálním členění věty, v druhé části se pak zabýváme jejich sémantickými vlastnostmi. Na základě charakteristických rysů vymezujeme kritéria pro zařazení výrazů mezi aktualizátory. Součástí této kapitoly je též **Tabulka 2.1** s přehledem všech výrazů, které jsou za daný typ částic považovány v použité literatuře. Z tohoto přehledu pak vycházíme v **kapitole 3**, kde za použití definovaných kritérií zdůvodňujeme odlišení některých typů výrazů od aktualizátorů. Výsledky jsou pak přehledně uvedeny v **Tabulce 3.1**.

V **kapitole 4** naznačujeme sémantické členění aktualizátorů. Vydělujeme základní skupiny aktualizátorů omezovacích, zahrnovacích a časových a v jejich rámci pak charakterizujeme jednotlivé sémantické podskupiny (viz **Tabulka 4.1**). V **kapitole 5** analyzujeme možné umístění jednotlivých typů aktualizátorů, a to z hlediska typu zasaženého výrazu a z hlediska pozice aktualizátoru ve struktuře věty. Na základě této analýzy vyvozujeme centrálnost a perifernost aktualizátorů. V **kapitole 6** se zabýváme místem aktualizátorů v systému slovních druhů a zejména se zaměřujeme na spojovací funkci aktualizátorů.

Pro ověření významu, funkce a užitelnosti zkoumaných výrazů slouží i výsledky ankety, které jsou analyzovány v **kapitole 7**.

Práce je též doplněna frekvenční tabulkou, která naznačuje počty výskytů jednotlivých aktualizátorů v korpusech SYN2010 a ORAL2008, PDT 2.0 atd., příklady vyhledávacích dotazů v PML Tree Query a rejstříkem aktualizátorů a hlavních používaných termínů.

4

Sémantika aktualizátorů

Jak už jsme uvedli výše, aktualizátory mají kromě schopnosti spouštět presupozici a aktualizovat některý výraz či výrazy také další složku významu, na jejímž základě je možné rozdělit je do skupin se stejnou sémanticko-funkční charakteristikou. Mezi jednotlivými skupinami lze pozorovat vztahy synonymie i rysy antonymie. Aktualizátory se pak v rámci jedné skupiny, resp. podskupiny, mohou lišit frekvencí užití, komunikačními příznaky apod.

Předpokládáme, že aktualizátory patří mezi synsémantické slovní druhy. Jako formální kritérium pro toto začlenění používáme nemožnost určení aktualizátoru jako větného členu. Domníváme se, že už bylo sneseno dost argumentů o tom, že i synsémantika nesou určitý lexikální význam¹, takže toto pojetí je v naší práci považováno za výchozí fakt a nebudeme se jím více zabývat. Je však důležité zmínit, že stejně jako u polysémných či homonymních autosémantik i zde lze daný význam často rozpoznat až v kontextu.

4.1 Typy aktualizátorů podle sémantických rysů

Aktualizátory můžeme rozdělit do skupin podle sémantických rysů, jejichž prostřednictvím vypovídají něco o zasaženém výrazu². A to na:

- 1) **aktualizátory omezující platnost určitého tvrzení na zasažený výraz**,³ např.: *jen, pouze, jenom, toliko, jediný, akorát, čistě, leda, výlučně; právě, zrovna, ausgerechnet; naopak, zase; alespoň, aspoň, přinejmenším, nejmíň, minimálně, nanejmeně; maximálně, nanejvýš, sotva, stěží*;
- 2) **aktualizátory zahrnující zasažený výraz do skupiny, pro niž platí určité tvrzení, a vymezující jeho místo v ní**,⁴ např.: *také, taky, též, rovněž, nejen; i, ani, dokonce, sám, samotný; hlavně, především, zejména, jmenovitě, speciálně, obzvlášť, obzvláště, zvlášť, zvláště; například, třeba, třebaš*;
- 3) **aktualizátory časově zdůrazňovací**,⁵ např.: *teprve, teprv, už, ještě, až, již, hned*.

¹ Srov. už např. Kopečný 1962, s. 18, či Šimková 2001, s. 44n.

² Sémantickým členěním aktualizátorů se zabývali např. Šmilauer 1969, Daneš a Hlavsa 1983, Daneš 1985, Nekula (např. v PMČ), Grepl a Karlík 1998.

³ Dále jen „omezovací aktualizátory“.

⁴ Dále jen „zahrnovací aktualizátory“.

⁵ Dále jen „časové aktualizátory“.

(Časově zdůrazňovací aktualizátory procházejí napříč výše uvedenými skupinami, resp. podskupinami, zároveň však mají řadu vlastností, které jsou společné pro ně jako pro skupinu, a budeme je proto analyzovat samostatně.)

Přehled zařazení aktualizátorů do skupin je náplní Tabulky 4.1, zároveň je nutno podotknout, že řazení do skupin je spíše orientační a využíváme ho především kvůli přehlednosti. Jednotlivé skupiny se vzájemně prolínají, synonymické i antonymické vztahy mezi nimi jdou napříč skupinami. (Viz i kapitola 4.5 Sémantické vztahy.)

Na úvod části zabývající se významy aktualizátorů je ještě třeba připomenout, že aktualizátory ve větě fungují v těsné součinnosti s aktuálním členěním a že se tedy význam jednotlivých aktualizátorů liší podle aktuálního dosahu, tj. zároveň je nutné brát v potaz kontextovou zapojenost či nezapojenost ostatních výrazů. Ukazatelem/pomůckou pro určení významu aktualizátoru (a potažmo celé věty) je umístění intonačního centra. Mnoho vět, v nichž jsou užity aktualizátory, tedy může být homonymních, takže pro jednoznačnou interpretaci jejich významu je nutné znát předchozí kontext a je výhodou vědět, na kterém výrazu je umístěno intonační centrum.⁶

Například věta 118 může mít dva různé významy:

(118) *Karel je aspoň poručík.*

a) *Karel je aspoň PORUČÍK.* Intonační centrum je na výrazu *poručík* a tento kontextově nezapojený výraz pokládáme za vlastní ohnisko. Kontext takovéto věty by mohl být např.:

„Jakou hodnost má Karel?“ „Karel je aspoň poručík. I když možná je už kapitán.“

b) *Karel je ASPOŇ poručík.* Intonační centrum je na výrazu *aspoň* a výraz *poručík* je v tomto případě spíše kontextově zapojený. Kontext by mohl vypadat následovně:

„Karel je jen voják.“ „Karel je aspoň poručík. Ale tys ještě nic nedokázal.“⁷

Pozn.: Zajímavou úlohu v tomto ohledu hraje pragmatika. Podle některých teorií⁸ existují v jazyce kromě synonym a homonym též určitá sémantická/lexikální paradigmatická pole, tedy skupiny alternativ použitelných na stejné pozici. Tyto alternativy mohou být uspořádány do řady/stupnice podle míry, hodnotnosti, významnosti určité vlastnosti, na jejichž základě pak vznikají tzv. skalární implikatury (tato škála se tvoří na základě konvencí).⁹ Někdy proto není možné uplatnit obě výše naznačené možnosti užití, a to nikoli z gramatických či obecně sémantických důvodů, ale právě z důvodů pragmaticko-sémantických:

(119) *Karel je aspoň docent.*

⁶ Mnoho svých prací této problematice věnoval F. Daneš, srov. např. Daneš 1957, Daneš a Hlavsa 1983, Daneš 1985 atd.

⁷ Daneš a Hlavsa 1983, s. 7: „Přesun IC na partikuli signalizuje změnu v distribuci známé a nové informace (při zachování téže struktury tematicko-rematické):“

Karel má také AUTO. (i něco jiného) – vnáší nové réma

Karel má TAKÉ auto. (i někdo jiný) – přiřazuje k celkovému tématu

⁸ Srov. ESČ, s. 480-481 Teorie (jazykových) polí.

⁹ O skalárních implikaturách podle teorií Gazdara či Horna viz např. Levinson 1983, s. 133n., popř. Hirschová 2006, s. 142-156.

- a) *Jakou vědeckou hodnost má Karel? – Karel je **aspoň** DOCENT. I když možná už profesor.*
vs.
- b) *?Karel je **ASPOŇ** docent. Ale tys ještě nic nedokázal.* Nelze většinou užít kvůli vysokému postavení výrazu *docent* na škále vzdělanosti, životního uplatnění či prestiže tohoto označení ve společnosti ve střetu s aktualizátorem poukazujícím na dolní hranici.

V následující části práce se pokusíme o základní charakteristiku významů aktualizátorů jednotlivých skupin. V první fázi půjde o jakýsi rámcový přehled, který naznačí vzájemné vztahy a podobnosti mezi jednotlivými výrazy, následně ho pak doplníme o příklady typů zasažených výrazů, které mohou být v dosahu jednotlivých sémantických skupin aktualizátorů.

4.2 Omezovací aktualizátory

Výrazy spadající do tohoto typu rozdělujeme na základě míry ohraničenosti zasaženého výrazu, tj. jakým způsobem je charakterizováno omezení/vyčlenění zasaženého výrazu. Bývají označovány též jako restriktory či omezovací částice. Podle našeho názoru může aktualizátor tvrzení omezovat buď oboustranně/zcela (**aktualizátory prostě omezovací**: *jen, pouze, jenom, toliko, jediný, akorát, čistě, leda, výlučně* atd.), **omezovací aktualizátory s příznakem významnosti**: *právě, zrovna, ausgerechnet, přímo*, **omezovací aktualizátory s příznakem kontrastu**: *naopak, zas, zase*), nebo určuje minimální (dolní) či maximální (horní) hranici (**omezovací aktualizátory s příznakem dolní hranice**: *alespoň, aspoň, přinejmenším, nejmíň, minimálně, nanejmeně* atd. a **omezovací aktualizátory s příznakem horní hranice**: *maximálně, nanejvýš, sotva, stěží* atd.).¹⁰

4.2.1 Aktualizátory prostě omezovací

jen

Tento výraz je bezpříznakovým reprezentantem omezovacích aktualizátorů. Na tom, že tento výraz patří mezi aktualizátory, se shodují všechny zkoumané příručky. Podle anotace v PDT jde o výraz s nejvyšší frekvencí mezi omezovacími částicemi. (viz Tabulka 7.1 – Frekvence aktualizátorů)¹¹ Co se týče korpusových dat, na 100 výrazů z náhodného vzorku z původních 2 478 098 výskytů (SYN ke dni 12. 9. 2012) jich mezi aktualizátory řadíme 96, resp. v korpusu SYN2010 z celkových 225 397 výskytů jich za aktualizátory považujeme 90 ze 100 náhodných). Užití tohoto výrazu ve funkci aktualizátoru tedy významně převažuje nad jinými významy.¹²

¹⁰ Výrazy řazené do této sémantické podskupiny (ani výrazy popisované společně v jednom odstavci) nemusí být úplnými synonymy, mají pouze velmi podobnou sémantiku, možnost jejich užití ve stejném kontextu často závisí na úzu, stylovém příznaku apod.

¹¹ Dále následují výrazy: *pouze, alespoň, výhradně, aspoň a přinejmenším*, ostatní výskyty jsou zde v počtu menším než deset.

¹² Srov. další významy v SSČ (význam aktualizátoru, tj. omezovací, vymezovací, zdůrazňovací je zde chápán jako příslovce): **spojka podřadící časová**: *„sotvaže, jakmile* (jen o dějích min): *jen doběhl do domu,*

Význam aktualizátoru zde vyjadřuje, že zasažený výraz (příp. zasažené výrazy) je jediným prvkem, na který se tvrzení vztahuje. Zároveň tento stav nijak nehodnotí. SSČ, podobně jako SSJČ i PSJČ, tento význam vykládá opisem *nic víc (jiného) než to, ne jinak*, a synonymy.

Věty s prostě omezovacími aktualizátory mají zpravidla intonační centrum na zasaženém výrazu, tj. v pozici za aktualizátorem. Posun intonačního centra na aktualizátor u těchto výrazů zásadně nemění význam věty. Na rozdíl např. od některých aktualizátorů zahrnovacích, viz 4.3.1 Aktualizátory prostě zahrnovací.

(120) *David pracuje jen v úterý.*

Pokud se např. ve větě 120 intonační centrum posune na aktualizátor, jeví se zasažený výraz jako kontextově zapojený a věta působí spíše jako zdůraznění již známé informace. Podle našeho názoru se zde tedy jedná se spíše o subjektivní zabarvení, hodnocení.

Některé z níže uváděných příkladů mohou být i přesto polysémní, a to zejména díky různému dosahu aktualizátoru a tedy v návaznosti na kontextovou zapojenost/nezapojenost jednotlivých výrazů. Ilustrujeme to na následujícím příkladu (121) s aktualizátorem *jen*. U dalších výrazů budeme různé významy vět vysvětlovat jen v odůvodněných případech.

(121) *Vyměnili se jen tři zastupitelé.*

a) *Vyměnili se jen tři ZASTUPITELÉ.* (Nikdo jiný se nevyměnil.)
vs.

b) *Vyměnili se jen TŘI zastupitelé.* (Žádný další zastupitel se nevyměnil.)

Poněkud komplikovanější situace nastává, když se *jen* pojí s negací:¹³

(122) *Nepřišel jen Petr.*

Věta může mít v tomto případě dva významy:

a) *(Kdo přišel?) NEPŘIŠEL jen Petr.* (Přišel i někdo jiný.)

Negace není kontextově zapojena a dává větě opačný význam. Zasažený výraz není jediným prvkem, na který se tvrzení vztahuje. Kombinace negace + omezovací aktualizátor nabývá významu zahrnovacích aktualizátorů (srov. *nejen, také, i*).

b) *(Kdo nepřišel?) Nepřišel jen PETR.* (Ostatní přišli.)

Negace patří mezi kontextově zapojené prvky a intonační centrum je na *Petr*. Aktualizátor zde má svou obvyklou omezovací funkci.

spustil se líják; hovor. ve spoj. *jen co* (většinou o dějích bud.): *půjdu, jen co to napíšu;*“ a *částice* „1. cit. s význ. vybízecím: *jen se neboj!*; *jen tam jdi!*; 2. cit. s význ. odstínem varování (rozkaz se mění v zákaz, zákaz v zdůrazněný příkaz): *jen se opovaž!*; *jen to nedones a uvidíš!*; 3. zdůrazn.: *z koní se jen kouřilo*; *líják jen spustit*; hovor. ve spoj. *jen jestli, když, kdyby, aby: jen když, jen jestli přijde; jen kdyby, jen aby přišel* ♦ (snaží se) *jen což velmi; (to není) jen tak snadně*“

¹³ O vztahu negace a aktualizátoru *jen* srov. zejména Daneš 1985, s. 156-157.

Řada omezovacích aktualizátorů má pak význam synonymní (či téměř synonymní) s *jen*, liší se však stylovým příznakem, specifičností a frekvencí užití apod. Stručné charakteristice jednotlivých aktualizátorů se budeme věnovat v následující části.

jenom¹⁴

Aktualizátor se svým významem nejvíce blíží výrazu *jen*, v SSČ je dokonce chápán jako jeho varianta a zpracován v témže hesle. Co se týče stylové příznakovosti, je *jenom* používáno jako hovorovější varianta *jen*. Srov. např. 2039 výskytů *jenom* oproti 330 výskytům *jen* v korpusu mluvené češtiny ORAL2008 vs. 36 396 *jenom* oproti 225 397 *jen* v korpusu psané současné češtiny SYN2010.

(123) Něco takového se může stát **jenom** mně.

(124) V našem ročníku se o stipendium uchází **jenom** pět jezdkyň.

pouze, toliko

Výrazy *pouze* a *toliko* se ze stylového hlediska řadí mezi typické reprezentanty psané češtiny; v SSJČ je *pouze* označeno jako „poněkud knižní“, *toliko* jako „knižní“, v ORAL2008 se *pouze* vyskytuje 18×, *toliko* dokonce vůbec. Podle analýzy dokladů v korpusu SYN2010 u výrazu *pouze* převažuje užití v popularizačních textech, u výrazu *toliko* pak v odborné literatuře¹⁵ (jde zejména o obory historie a práva, dále pak o citace ze starších textů).

(125) Takže nenabízím ani výběr, máme **pouze** červené.

(126) Avšak já mám **toliko** jednu polovinu mapy.

(127) Dokonalý je **toliko** bůh.

akorát

Výraz *akorát* patří mezi výrazy typické pro mluvenou češtinu (v SSJČ a SSČ je u některých jeho významů uveden příznak „obec.“);¹⁶ srov. 2 214 výskytů v SYN2010 vs.

¹⁴ SSJČ (i PSJČ) uvádí nářeční varianty výrazu *jenom*: *enem*, *enom*, *jenomej*, *jenomejc*, těmi se zde zabývat nebudeme, nicméně předpokládáme, že se užívají obdobně jako *jenom*, srov. příklad z korpusu BMK: *sem jim zaplatila to nejvyšší těch patnáct set hm ale teď už jim platím enom pětistovku.*

¹⁵ Analyzovali jsme pro srovnání 100 náhodně vybraných výskytů výrazů v korpusu SYN2010, a to s následujícím výsledkem:

<i>jen</i> :	nov 28,	col 11,	sci 5,	pop 11,	pub 36
<i>jenom</i> :	nov 45,	col 17,	sci 4,	pop 14,	pub 16
<i>pouze</i> :	nov 13,	col 4,	sci 20,	pop 32,	pub 23
<i>toliko</i> :	nov 17,	col 7,	sci 26,	pop 15,	pub 16
<i>akorát</i> :	nov 52,	col 26,	sci 0,	pop 5,	pub 11

(Výrazy *jen*, *jenom* a *akorát* jsou však polysémní, jejich počty jsou zde proto spíše orientační.)

¹⁶ V naší práci se nebudeme zabývat otázkou (ne)spisovnosti/(sub)standardnosti výrazů, užití výrazů odvozujeme na základě typů textů a typů korpusů, v nichž se objevují, případně zmiňujeme příznaky uvedené v odborných publikacích, především ve slovnících.

589 výskytů v ORAL2008. Jde o výraz polysémní, avšak žádný ze stávajících slovníků jeho omezovací význam neuvádí, přestože podle 100 náhodně vybraných výskytů tohoto výrazu v korpusu SYN2010 jich velká většina (80 ze 100) vyjadřuje omezení. A to buď omezení „prosté“, synonymní s *jen*, či omezení příznakové s významem *nanejvýš*, zpravidla ve spojení *tak akorát, akorát tak* (viz dále).

(128) Rozuměl **akorát** slovu *travaj*, který ho *vytočilo*.

leda

Ve významu *jen* se tento výraz vyskytuje pouze ve větách kladných:¹⁷

(129) *Ohrožení by vzniklo leda po porušení slibu.*

(130) *Leda báby věří v bubáka.*

Ve většině případů (a to pak i ve větách záporných) jde však o význam omezovacího aktualizátoru s příznakem horní hranice (viz 4.2.4.2 Aktualizátory omezovací s příznakem horní hranice); i u příkladů uváděných zde by se určitý odstín příznaku hraničnosti dal nalézt.

než

Výraz *než* bývá většinou používán ve spojení se zápořem. Odpovídá však užití *jen* v kladné větě. SSČ dokládá tento význam na příkladu: „*To nemají nikde jinde než v Brně.* (= To mají jen v Brně.)“ V obdobných konstrukcích se zájmenem *jiný* se tento výraz objevuje velmi často, avšak *než* použité jako součást této konstrukce za aktualizátor nepovažujeme, protože v těchto případech nemá schopnost spouštět presupozici. Jedná se ale zřejmě o primární konstrukci, z níž jsou odvozena i užití *než* jako aktualizátoru.

(131) *Nezbývá než strhat rukavičky s rukou.*

Objevuje se též užití *než* ve větě kladné, i když spíše výjimečně.¹⁸ Jedná se pak o příznakové, nářeční užití, které „vzniklo křížením vazeb: *tady roste jen křoví a tady neroste (nic jiného) než křoví.*“ (Balhar 2005, s. 463).

(132) *Náš svět se otřásl než jednou – a to v den, kdy Nejskvělejší dosáhl Osvícení.*

(133) *A člověk má taky než jeden život.*

Tento výraz bývá v příručkách označován jako spojka, přestože synonyma k němu uváděná bývají zpravidla považována za příslovce.¹⁹ Srov. i kapitola 6.1 Aktualizátory a spojovací funkce.

¹⁷ SSJČ „(ve větě kladné) vyjadřuje omezení platnosti tvrzení; *jen*, *pouze*, *toliko*: to je l. pro zlost; l. blázen by to udělal“

¹⁸ Použití ve větě kladné např. SSJČ považuje za „odchylku“ a doporučuje nahrazovat ho *jen*, srov. *stálo ho to než několik korun*, spr. *jen*.

¹⁹ Např. SSČ: „sp. podř. (v záp.) omez. (v klad. vyjádření *jen*, *pouze*): *to nemají nikde jinde než v Brně*“.

výhradně, výlučně

Tato dvojice aktualizátorů s významem *jen* byla odvozena z adjektiv a formálně odpovídá příslovcím. Sémantikou se však řadí k omezovacím výrazům. Jejich užití je obvyklé především v psaném stylu.

(134) *Na pomaturitním srazu se po třiceti letech sešly výhradně ženy.*

(135) *Závodu se účastní výlučně muži.*

čistě

(136) *To je záležitost čistě vaší rodiny.*

(137) *čistě vědecký zájem²⁰*

(138) *A čistě mezi náma,“ pokračovala, „vy taky táhněte ke všem čertům.“*

Význam pravděpodobně souvisí s významem adjektiva *čistý*: „jsoucí bez příměsí“ (SSČ), „neobsahující nic cizího, žádné příměsky; neporušený, nesmíšený, ryzí, pouhý, dokonalý“ (SSJČ).

Tento aktualizátor má poměrně malou spojitelnost, tj. vyskytuje se v omezených kontextech. Domníváme se, že je to především vzhledem k vysoké frekvenci užívání dalších obvyklejších významů slova, kvůli nimž by docházelo k nejasnostem při porozumění, k tvorbě falešných syntagmat apod. Srov.:

(139) *?Vystěhován může být čistě na základě soudní výpovědi.*

(140) **Avšak já mám čistě jednu polovinu mapy.*

jedině

Aktualizátor *jedině* je podobně jako *jen* odvozen od číslovky *jeden* a jeho omezovací význam souvisí právě s tímto vyjádřením jedinečnosti. V SSJČ se k němu uvádí i zastaralá varianta *jediné*,²¹ která se však v tomto významu už nepoužívá. (Viz příklad v PSJČ *Jediné krásný jest život*.)

(141) *Vystěhován může být jediné na základě soudní výpovědi.*

(142) *Tito lidé jediné jsou s to, pochopiti opravdovou ruskou vojnu.*

V některých případech se významově blíží omezovacím aktualizátorům s příznakem významnosti (srov. i výsledky ankety 7.4 Anketa – zadání a přehled výsledků, otázka 13).

(143) *Jedině on byl pachatelem.*

²⁰ SSČ uvádí tento příklad s dovýkladem pomocí synonyma *jen*, pro odlišení od homonymního spojení, kde by výraz *čistě* rozvíjel jako příslovečné určení výraz *vědecký*, je nutné znát širší kontext, případně vědět, na kterém výrazu je intonační zdůraznění.

²¹ „Jediné zná ještě na př. Veleoslavín a Kralická bible. Později toto slovo vyšlo z občeje. A tu se shledáváme od 18. stol. také s tvarem *jedině*, který vznikl u spisovatelů méně dbalých povrchním napodobením příslovcí na -ě.“ (Pouze – jen, *jedině* 1920)

jediný

Výraz *jediný* je jedním z nemnoha aktualizátorů, které lze formálně řadit mezi adjektiva. Sémanticky odpovídá výrazu *jedině*, avšak jeho dosah je omezen na substantiva, srov. i kapitola 5.1 Aktualizátory a vybrané typy zasažených výrazů. Navíc je tento výraz polysémnní, v některých případech se pak tato vícevýznamovost projevuje i na celé větě. Srov. např. větu 144, kterou lze interpretovat dvěma způsoby.

(144) *Jediný bratr se za ni nestyděl.* (Kopečný)

- a) = Pouze bratr se za ni nestyděl. *Bratr* lze v tomto případě chápat jako kontrastivní základ, vlastním ohniskem je *negace*.
 b) = Měla jen jednoho bratra a ten se za ni nestyděl. *Jediný* je přívlastek rozvíjející výraz *bratr*.

samý

Kopečný (1962) na základě příkladu: *bylo to samá tráva* (= byla tam jen tráva) hodnotí také výraz *samý* jako sémanticky blízký omezovacím aktualizátorům. Jak však naznačuje i výklad tohoto významu v SSČ,²² pohybuje se tento význam na hranici úplného vymezení a mnohosti.

(145) *Tady žijí samí Židé.*

Podle našeho názoru jde o určité přenesení významu ve formě nadsázky, kdy se mnohost dá chápat jako výlučnost.

Na základě analýzy excerpovaných dokladů pak odlišujeme tvar *samý* od krátkého tvaru *sám*, který funguje jako aktualizátor zahrnovací. Vzhledem k tomu, že podoba *sám* se též často skloňuje podle složené deklinace, dochází v některých případech i k homonymii tvarů.

zásadně

Výraz *zásadně* je jako aktualizátor označen pouze v jednom případě v PDT, a to ve větě:

(146) *Jsmě si vědomi, že tato, i podobná problematika by se měla řešit zásadně jednáním.*

Výraz se v tomto případě dá chápat jako omezovací aktualizátor, tj. že by se „problematika neměla řešit žádným jiným způsobem“, srov.

- a) *Jsmě si vědomi, že tato, i podobná problematika by se měla řešit pouze/výlučně... jednáním.*

Zdá se však, že ho lze chápat též jako aktualizátor zahrnovací, srov.:

- b) *Jsmě si vědomi, že tato, i podobná problematika by se měla řešit především/hlavně jednáním.*

(Srov. i 7.4 Anketa – zadání a přehled výsledků, otázka 22)

²² Podle SSČ: „vyj. mnohost, úplnost, výlučnost ap. toho, co je označeno příslušným podst. jm.: byl samá výmluva, rána; kolem byly samé lesy; samá voda; byli to samí mladíci“

8

Závěr

V této knize jsme se pokusili vymezit kategorii výrazů, jež vzhledem k jejich charakteristické aktualizací funkci označujeme jako aktualizátory. Jedná se o výrazy, které lze ze slovnědruhového pohledu zahrnout mezi částice, tj. jde o výrazy, které nejsou větnými členy (vs. např. příslovce) ani jejich součástmi (vs. např. předložky) a netvoří samostatné výpovědi (vs. např. citoslovce). V některých ohledech se blíží spojkám, společně s nimi tvoří víceslovné spojkové výrazy, mohou modifikovat souřadící spojky, hrají úlohu při strukturaci textu apod.

Ve většině případů jde o výrazy homonymní, především se spojkami a příslovci, či polysémi, tj. výrazy s dalšími částicovými významy. V této práci si neklademe za cíl zaznamenat všechny významy, které zkoumané výrazy vyjadřují, ale zaměřujeme se na význam s funkcí aktualizátoru, případně zachycujeme jeho odlišení od některých významů blížících.

Srov. výraz *přímo*:

- aktualizátor omezovací s příznakem významnosti:

Přímo Jirkovi jsem to říkal.

- aktualizátor zahrnovací s příznakem překvapivosti/neočekávanosti:

Yamagučiho teorie, ne-li přímo metoda, začala pronikat do povědomí širší veřejnosti.

vs.

- částice s významem měrovým:

To je přímo neuvěřitelné.

- částice s významem modifikačním:

To není jako přímo chat.

Specifické rysy odlišující aktualizátory od ostatních částic jsme shrnuli do následujících kritérií:

- schopnost dosahu
- schopnost zdůrazňovat/aktualizovat zasažený výraz
- schopnost spouštět presupozici

8.1 Sémantika aktualizátorů

Kromě zdůrazňovací/aktualizační funkce mají aktualizátory ve větě další funkci vyplývající z jejich lexikálního významu. Ze sémantického hlediska aktualizátory rozdělujeme do tří základních typů: na aktualizátory omezovací, aktualizátory zahrnovací a aktualizátory časové. Aktualizátory omezovací a zahrnovací dále členíme do něko-

lik podtypů. Lze však říci, že mezi jednotlivými typy i podtypy existují přechodové a hraniční prvky a lze také určit vlastnosti, které jdou napříč těmito skupinami, např. rys významnosti.

Mezi jednotlivými výrazy pak lze vypožorovat sémantické vztahy synonymie (*také – rovněž*) a antonymie (*minimálně – maximálně*). Některé výrazy významově blízké či synonymní jsou však odlišné stylově: přísluší do vyššího či nižšího stylu (srov. škálu: *toliko – pouze – jen – jenom – akorát*), mohou být typické pro určitý druh textů, styl: odborné texty (*výhradně*), poezie (*ni*), substandardní projevy (*eště, hnedka, hnedle*), pro určitou jazykovou oblast (*těž, enem*), mohou nést i časový příznak (*toliko, najmě*). Stylově odlišné jsou zpravidla také tvarové varianty, které jsou u aktualizátorů poměrně časté, např.: *také – taky, zvlášť – zvláště – obzvlášť – obzvláště, aspoň – alespoň, teprv – teprve*.

Podle analýz srovnávajících frekvenci výskytů jednotlivých výrazů v psaném a mluveném korpusu se též jeví, že některé výrazy jsou typické pro projev psaný a jiné pro projev mluvený (srov. *jen a jenom* – viz Tabulka 7.1 Frekvence aktualizátorů).

V excerpovaných příkladech se navíc ukazuje, že též umístění aktualizátorů ve větě se v psaném a mluveném jazyce odlišuje. (Např. umístění aktualizátoru na konci věty či obecně v postpozicích je často příznakem mluvenosti.)

8.2 Funkce aktualizátorů v aktuálním členění a ve výstavbě textu

Aktualizátory se do značné míry překrývají s výrazy jinde označovanými jako *rematizátory, fokalizátory, fokalizační částice* – všechna tato označení přitom poukazují na úlohu daných výrazů v aktuálním členění. Ta bývá charakterizována jako signalizace ohniska, případně též kontrastivního základu, za prototypické se pak považuje umístění na hranici základu a ohniska a dále na samém začátku věty.

Výsledkem našich zjištění je, že tato místa jsou pro aktualizátory opravdu základní, avšak zdá se, že mluvčí je umísťuje i na další místa ve větě a zdůrazňuje jimi prvky, které považuje za informačně závažné. Podle našeho názoru tedy nejen zdůrazňují aktuální členění, ale mohou ho i ovlivňovat, a to nikoli vytvářením ohniska/rématu, ale pozměněním míry výpovědní dynamičnosti. Utvářejí jeho novou (= odlišnou od bezpříznakové) podobu tím, že se některé výpovědně dynamičtější prvky objevují více nalevo (hl. v základu).

K Adamcově tezi: „Aktuální členění příslušné věty je primárně vyvoláno jinými faktory, především kontextem a sdělným záměrem, takže částice jen zvýrazňuje již vzniklé AČ.“ (Adamec 1997, s. 71), kterou jsme si položili v úvodu jako otázku, tedy říkáme – ano, aktuální členění ve smyslu rozdělení na téma a réma, či základ a ohnisko je primárně vyvoláno jinými faktory, avšak částice hraje úlohu v další složce aktuálního členění – ovlivňují míru výpovědní dynamičnosti jednotlivých prvků.

S výše zmíněnými sémantickými typy aktualizátorů a s jejich schopností spouštět presupozici souvisí další funkce aktualizátorů. Aktualizátory prostřednictvím omezení platnosti na zasažený výraz či zahrnutím zasaženého výrazu do skupiny impli-

kovaných prvků poukazují za hranice věty a chápeme je jako prvky spoluvytvářející strukturu a soudržnost textu – tzv. kontextualizátory. V některých případech je právě tato funkce staví na hranice spojek.

Pro budoucí studium se nám úloha aktualizátorů jako kontextualizátorů a též studium implikovaných skupin (vs. explicitně vyjádřeného kontextu) jeví jako zajímavé. Podle našich analýz se (alespoň u skupiny zahrnovacích aktualizátorů) „implikované“ výrazy vyskytují vyjádřené v relativně blízkém okolí. Takovéto zkoumání by vyžadovalo provedení rozboru z hlediska anafor a katafor, vzdálenosti případného explicitního vyjádření, explicitnosti vs. obecnosti vyjádření apod. (Některým z těchto otázek se do určité míry věnují některé výzkumy prováděné na ÚFALu.)

8.3 Možnosti do budoucna

Tématika aktualizátorů byla v minulosti nahlížena jako součást problematiky aktuálního členění. Pokud pak byla práce zaměřena na aktualizací výrazy jako takové, zabývali se autoři zpravidla prototypickými výrazy a charakterizovali některou z jejich specifických vlastností. Přínosem této práce je, že se naopak pokouší uchopit aktualizátory jako celek, zachycuje co nejširší spektrum těchto výrazů – od centrálních po okrajové, charakterizuje jejich fungování v textu (možnosti dosahu, možnosti umístění) a zároveň popisuje jejich obecné i specifické vlastnosti. Práci z tohoto pohledu považujeme za lexikografickou s možností využití pro slovníkářskou praxi.

Vyjevuje se zde zároveň jistá nutnost analyzovat takto podrobně i další typy výrazů, které bývají řazeny mezi neohebné slovní druhy: zejména částice, spojky a příslovce. Tyto výrazy bývají ve slovnících opomíjeny, resp. slovníky nemohou obvykle poskytnout informaci o celé šířce těchto polysémních, polyfunkčních či homonymních výrazů a omezují se na jeden či dva významy. Na základě našich analýz se zdá, že buď předchozí slovníky nezaregistrovaly některé podstatné významy, anebo – a to spíše – že u těchto výrazů se v průběhu posledních 50 let užívání poměrně posunulo. (Tento posun přičítáme mimo jiné většímu množství publikovaných psaných textů, které ve stále větší míře využívají prostředky původně spadající do jazyka mluveného.) Lexikografům se v éře jazykových korpusů a počítačových databází nabízejí daleko větší možnosti přinést veřejnosti reálnější obraz o užívání jednotlivých lexikálních jednotek.

Na příkladu aktualizátorů jsme také ukázali, jak už dříve naznačovali Kopečný, Šmilauer, Bauer, Vondráček a další, že hodnocení a zařazení výrazů z třídy neohebných slovních druhů není často jednoznačné a že v této oblasti zhusta dochází k překrývání významů (i v případě konkrétního užití daného výrazu). Bylo by proto zajímavé pokusit se na základě korpusových dat, a ještě lépe na základě mnohovrstevně anotovaných korpusových dat analyzovat a zachytit škálovitost a prostupnost těchto výrazů i celých skupin slovních druhů. Výhodné je z tohoto hlediska zpracování dat v PDT, které už v současnosti nabízí kromě klasického slovnědruhového a větněčlen-

ského určení též zařazení z pohledu sémantiky výrazů. Na základě tohoto členění pak lze mezi jednotlivými výrazy dále určovat sémantické vztahy a nalézat společné rysy.

V oblasti aktuálního členění bychom v budoucnu považovali za vhodné podrobnější studium umístění aktualizátorů na místech jiných než bezprostředně přecházejících před vlastním ohniskem či kontrastivním základem. Tato práce se jim věnuje pouze zevrubně, vzhledem k omezenému množství dat s anotovaným aktuálním členěním.

Aktuální členění opřené o slovosled, větnou intonaci i umístění aktualizátorů považujeme za klíčové pro (správnou) interpretaci záměru mluvčího. Z tohoto pohledu pro nás bylo zajímavé, jak aktualizátory, jejich významy a funkce v textu vnímají běžní uživatelé jazyka. Zvláštní součástí práce je proto anketa, díky níž jsme získali na tuto problematiku náhled „z jiné strany“ a řadu přínosných dílčích informací.

Tato anketa byla poměrně úzce zaměřena na aktualizátory jako takové, pro výzkum aktuálního členění by pak bylo nutné uvádět věty v širším kontextu. Analýzu aktualizátorů a toho, co uživatelé jazyka považují za samozřejmé či za vyvoditelné z textu, by bylo možné v budoucnosti využít též pro oblast stylistickou i pragma-lingvistickou – např. z hlediska manipulačních strategií, výkladů legislativních textů apod.

Summary

This book is devoted to a specific type of particle unit which we refer to as the *actualizer*. Actualizers are differentiated from other particles primarily due to a combination of the following properties: the ability to trigger a presupposition and the ability to actualize or emphasize a nearby expression. They play an important role in the topic-focus articulation of a sentence by drawing attention to elements with a greater degree of communicative dynamism, not only in focus or contrastive topic, but also in other parts of the sentence.

Unlike previous studies which have concentrated mainly on prototypical representatives of these units, this book tries to capture the greatest possible number of actualizers. At the same time, it aims to describe their semantic characteristics, and based on this, it attempts to categorize actualizers into three semantic groups. From this perspective, we can distinguish between restrictive, inclusive, and temporally emphasizing actualizers. These groups can be further divided according to their specific features. The work also analyzes the possible positioning of the actualizers in various places in a sentence and investigates which expressions can occur in the surroundings of particular types of actualizers. Based on the results of this investigation, the study verifies the functioning of the actualizers in sentences and classifies them as central or peripheral expressions.

The evaluation of data generated on the basis of a questionnaire constitutes a supplementary part of the book. The questionnaire was intended to verify language users' perceptions, especially with respect to the meaning of actualizers and their functioning in a text.

The theoretical-methodological framework consists of a lexicographical approach together with elements of text syntax and topic-focus articulation. We consider this combination of linguistic disciplines necessary for research on all types of synsemantic words, particles in particular.

The basic sources of data for analyses were the corpora from the Institute of the Czech National Corpus, in particular SYN2010 (a corpus of written Czech) and ORAL2008 (a corpus of spoken Czech), and the annotated data from the Prague Dependency Treebank 2.0.

Literatura

- Příruční slovník jazyka českého. Elektronická verze, 1935–57. <http://bara.ujc.cas.cz/psjc>. [PSJČ].
- Slovník spisovné češtiny. Elektronická verze pro PC, 2005. [SSČ].
- Autor neuveden. Pouze – jen, jediné (drobnost). *Naše řeč*, 4:270–273, 1920.
- Autor neuveden. Jmenovitě, zejména, najmě (drobnost). *Naše řeč*, 6:139–140, 1922.
- P. Adamec. Částice a aktuální členění. In J. Hasil, red., *Přednášky z 39. běhu LŠSS*, s. 68–77, Praha, 1997.
- J. Balhar, red. *Český jazykový atlas 5*. Academia, Praha, 2005.
- J. Bauer. Spojky a částice. In *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, A12, s. 131–139, 1964.
- Z. Bedřichová. Částice implikující presupozici v češtině. Diplomová práce, FF UK, Praha, 2008.
- K. Buzássyová a A. Jarošová, red. *Slovník súčasného slovenského jazyka*. Veda, Bratislava, 2006 a 2011. [SSSJ].
- F. Čermák. Partikule, jejich syntagmatika a kumulace v mluvené češtině. In M. Kopřivová a M. Waclawicová, red., *Čeština v mluveném korpusu*, s. 63–74, Praha, 2008. Nakladatelství Lidové noviny.
- F. Čermák a M. Křen, red. *Frekvenční slovník češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2004. [FSČ].
- K. Čermáková, L. Mladová, E. Fučíková a K. Veselá. Annotation of selected non-dependency relations in a dependency treebank. In *Proceedings of 8th Treebanks and Linguistic Theories Workshop (TLT)*, s. 51–57, Milano, 2009.
- F. Daneš. *Intonace a věta ve spisovné češtině*. ČSAV, Praha, 1957.
- F. Daneš. *Věta a text*. Academia, Praha, 1985.
- F. Daneš. Naopak z hlediska lexikálního, syntaktického a textového. *Naše řeč*, 85:113–119, 2002.
- F. Daneš. Věříš tomu? Vůbec (ne). *Naše řeč*, 88:225–231, 2005.
- F. Daneš a M. Dokulil. K tzv. významové a mluvnické stavbě věty. In *O vědeckém poznání soudobých jazyků*, s. 231–246, Praha, 1958. Nakladatelství ČSAV.
- F. Daneš a Z. Hlavsa. K vztahu aktuálního členění a sémantické stavby výpovědi. *Slovo a slovesnost*, 44:3–11, 1983.
- F. Daneš, M. Grepl a Z. Hlavsa, red. *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha, 1987. [MČ3].
- J. Filipec a F. Čermák. *Česká lexikologie*. Academia, Praha, 1985.

- J. Firbas. K otázce nezákladových podmětů v současné angličtině. *Časopis pro moderní filologii*, 39:22–42 a 165–173, 1957.
- J. Firbas. Some aspects of the Czechoslovak approach to problems of functional sentence perspective. In F. Daneš, red., *Papers on Functional Sentence Perspective*, s. 11–37, Praha, 1974. Academia.
- J. Firbas. „Aktuální členění větné“(,) či „funkční perspektiva větná“? *Slovo a slovesnost*, 43: 282–293, 1982.
- M. Grepl. Partikulizace v češtině. *Jazykovědné aktuality*, 26:95–100, 1989.
- M. Grepl a P. Karlík. *Skladba spisovné češtiny*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1986.
- M. Grepl a P. Karlík. *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc, 1998.
- M. Grochowski. *Polskie partykuły. Skladnia, semantyka, lesykografia*. Ossolineum, Wrocław, 1986.
- M. Grochowski. *Wyrażenia funkcyjne (Studium leksykograficzne)*. IJP PAN, Kraków, 1997.
- J. Hajič, J. Panevová, E. Hajičová, P. Sgall, P. Pajas, J. Štěpánek, J. Havelka, M. Mikulová, Z. Žabokrtský a M. Ševčíková-Razímová. Prague Dependency Treebank 2.0. Linguistic Data Consortium, Philadelphia, 2006. CD-ROM. <http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0>.
- E. Hajičová. *Negace a presupozice ve významové stavbě věty*. Academia, Praha, 1975.
- E. Hajičová. Postavení rematizátorů v aktuálním členění věty. *Slovo a slovesnost*, 56:241–251, 1995.
- E. Hajičová, B. Partee a P. Sgall. *Topic-Focus Articulation, Tripartite Structures, and Semantic Content*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht/Boston, 1998.
- E. Hajičová, J. Panevová a P. Sgall. *Teoretická lingvistika, svazek I. Úvod do teoretické a počítačové lingvistiky*. Karolinum, Praha, 2002.
- B. Havránek, red. *Slovník spisovného jazyka českého*. ČSAV, Praha, 1960–1971. <http://ssjc.ujc.cas.cz/>. [SSJČ].
- B. Havránek a A. Jedlička. *Česká mluvnice*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1981.
- I. Heim. Presupposition projection. In R. van der Sandt, red., *Presupposition, Lexical Meaning and Discourse Processes: Workshop Reader*. University of Nijmegen, 1990. <http://semarch.linguistics.fas.nyu.edu/Archive/GFiMGNjN/Presupp%20projection%2090.pdf>.
- M. Hirschová. *Pragmatika v češtině*. Univerzita Palackého, Olomouc, 2006.
- J. Hlaváčová. *Frekvenční slovník češtiny*, kapitola Průměrná redukováná frekvence, s. 15. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2004.
- A. Jarošová, K. Buzássyová a J. Bosák. *Slovník súčasného slovenského jazyka A-G*, kapitola Výchoďská a zásady spracovania slovníka, s. 13–47. Veda, Bratislava, 2006.
- P. Karlík, M. Nekula a Z. Rusínová, red. *Příruční mluvnice češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Brno, 1995. [PMČ].
- P. Karlík, M. Nekula a J. Pleskalová, red. *Encyklopedický slovník češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2002. [ESČ].
- K. Klímová. K slovnědruhové povaze částic. In E. Minářová a K. Ondrášková, red., *Spisovnost a nespisovnost*, s. 395–399, Brno, 2004.

- E. Koktova. *Sentence Adverbials in a Functional Description*. J. Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 1986.
- E. Koktová. Segmentace výpovědi. *Slovo a slovesnost*, 56:252–266, 1995.
- M. Komárek. K sémantické a syntaktické charakteristice slov ještě, již (už). In *Studie ze slovanské jazykovědy*, s. 147–152, Praha, 1958.
- M. Komárek. K jednomu funkčnímu rozdílu v soustavě partikulí. *Slovo a slovesnost*, 40: 139–142, 1979.
- M. Komárek. *Příspěvky k české morfologii*. Periplum, Olomouc, 2006.
- F. Kopečný. *Základy české skladby*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1962.
- M. Krifka. A compositional semantics for multiple focus constructions. In J. Jacobs, red., *Informationsstruktur und Grammatik, Sonderheft der Linguistischen Berichte*, Cornell Working Papers in Linguistics č. 10, s. 17–54, 1991. <http://amor.cms.hu-berlin.de/~h2816i3x/Publications/Krifka%201992%20Multiple%20Focus%20Constructions.PDF>.
- M. Krifka. Association with focus phrases. In V Molnar a S. Winkler, red., *The Architecture of Focus*, s. 105–136, Berlin, 2006. Mouton de Gruyter.
- S. C. Levinson. *Pragmatics*. Cambridge University Press, Cambridge, 1983.
- V. Mathesius. Řeč a sloh. In B. Havránek a J. Mukařovský, red., *Čtení o jazyce a poezii*, s. 11–102, Praha, 1942. Družstevní práce.
- V. Mathesius. *Čeština a obecný jazykozpyt*. Melantrich, Praha, 1947.
- M. Mikulová, A. Bémová, J. Hajič, E. Hajičová, J. Havelka, V. Kolářová, L. Kučová, M. Lopatková, P. Pajas, J. Panevová, M. Razímová, P. Sgall, J. Štěpánek, Z. Uřešová, K. Veselá a Z. Žabokrtský. Anotace na tektogramatické rovině Pražského závislostního korpusu. Anotátorská příručka. Technická zpráva TR-2005-28, UK MFF ÚFAL, Praha, 2005. <http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0/doc/manuals/cz/t-layer/pdf/t-man-cz.pdf>. [APZK].
- M. Nekula. *System der Partikeln im Deutschen und Tschechischen. Unter besonderer Berücksichtigung der Abtönungspartikeln*. Niemeyer, Tübingen, 1996.
- J. Petr, red. *Mluvnice češtiny 2*. Academia, Praha, 1986. [MČ2].
- R. Quirk. *A Grammar of Contemporary English*. Longman, London, 1974.
- A. Rangelovová. *Hodnotící částice v české větě v porovnání s bulharštinou*. Dizertační práce, ÚJČ AV ČR, Praha, 1993.
- M. Rooth. A theory of focus interpretation. *Natural Language Semantics*, 1:75–116, 1992. http://lelu.humanities.ucla.edu/library/PDFs/rooth/1992/310_Rooth1992.pdf.
- P. Sgall. *Generativní popis jazyka a česká deklinace*. Academia, Praha, 1967.
- P. Sgall, E. Hajičová a E. Buráňová. *Aktuální členění vět v češtině*. Academia, Praha, 1980.
- A. Svoboda. České slovosledné pozice z pohledu aktuálního členění. *Slovo a slovesnost*, 45:22–34 a 88–103, 1984.
- M. Šimková. O lexikálnom význame částíc. *Slovenská reč*, 66:37–51, 2001.
- M. Šimková. Spracovanie malých slovných druhov v slovníku súčasného slovenského jazyka. In *Bulharská a slovenská lexikografia v zjednotenej Európe*, s. 198–208, Bratislava, 2009.

- V. Šmilauer. *Novočeská skladba*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1969.
- V. Šmilauer. *Nauka o českém jazyku*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1972.
- F. Štícha. *Kapitoly z české gramatiky*, kapitola Slovosled a aktuální členění věty, s. 733–784. Academia, Praha, 2011.
- L. Uhlířová. *Knižka o slovosledu*. Academia, Praha, 1987.
- K. Veselá. Kontrastivní základ v češtině. Diplomová práce, UK FF ÚČJTK, Praha, 2007.
- K. Veselá a J. Havelka. Anotování aktuálního členění věty v Pražském závislostním korpusu. Technická zpráva TR-2003-20, UK MFF ÚFAL/CKL, Praha, 2003. <http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0/publications/VeselaHavelkaTR2003.pdf>.
- K. Veselá, N. Peterek a E. Hajičová. Topic-focus articulation in PDT: Prosodic characteristics of contrastive topic. *The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics*, (79–80):5–22, 2003.
- M. Vondráček. Citoslovce a částice – hranice slovního druhu. *Naše řeč*, 81:29–37, 1998.
- M. Vondráček. Příslovce a částice – hranice slovního druhu. *Naše řeč*, 82:72–78, 1999.
- H. Zeevat. Particles: Presupposition triggers, context markers or speech act markers. In R. Blutner a H. Zeevat, red., *Optimality Theory and Pragmatics*, s. 91–111. Palgrave Macmillan, 2003.

Rejstřík

A

akorát, 27, 45, 47, **49**, **57**, 75, 76, 95, 103, 134
aktuální členění, 13, **15**, 17, 134
alespoň, 10, 21, 27, 28, 45, 47, **55**, 63, 74, 75,
85, 89, 91, 95, 96, 98, 100, 114, 115,
134
ani, 4, 8, 10–12, 21, 27, 45, 58, **61**, 74, 76, 83,
85–87, 89, 92, 96, 98, 100, 106, 110
aspoň, 10, 21, 28, 45–47, **55**, 74, 75, 83, 85, 87,
95, 106, 113, 134
ausgerechnet, 45, 47, **53**, 75
až, 5, 9–11, 21, 27, 45, 69, **71**, 72, 75, 76, 84–
86, 88, 92, 96, 98

Č

časový aktualizátor, 45, **69**, 76, 105, 106, 109,
116, 133
částice, 3, 5, **9**, 12, 13, 17, 18, 21, 47, 59, 93,
109, 112, 133–135
čistě, 11, 45, 47, **51**, 75, 83, 85, 91, 95, 97, 105

D

dejme tomu, 5, 39, **68**, 76
docela, **62**, 76
dokonce, 5, 6, 8–12, 20, 21, 27, 45, 58, 60, 61,
62, 63, 70, 72, 74, 76, 82, 83, 85, 88,
89, 92, 96, 98, 100, 106, 109, 114,
118
dokonce ani, 27, **102**
dokonce i, 27, **102**, 114
dosah, **18**, 22, 46, 81, 101, 116

H

hlavně, 6, 10, 11, 27, 45, 52, 58, **63**, 76, 83, 85,
86, 88, 89, 92, 96, 98, 100, 106, 111

hloubková rovina, 17, 19
hloubkové uspořádání, 90
hloubkový slovosled, 18
hned, 10, 45, **62**, **69**, 69–71, 76, 86, 87, 92, 96,
98, 101, 103, 105

I

i, 4, 8, 10–12, 20, 21, 27, 45, 48, 58, **60**, 74, 76,
83, 85–87, 89, 92–94, 96, 98, 102,
110, 114
intonační centrum, **15**, 19, 46, 96, 99, 106,
114, 117
intonační zdůraznění, **15**, 17, 90

J

jedině, 10–13, **51**, 75, 83–85, 87, 88, 91, 95, 97,
100, 105, 114
jediný, 10, 27, 45, 47, **52**, 75, 84, 91, 97, 100,
103, 105, 106
jen, 5, 8–11, 13, 14, 19–21, 27–29, 31, 45, **47**,
74, 75, 80–82, 84–86, 88, 91–93, 95,
97, 99–102, 106, 110, 115, 117, 134
jenom, 10–13, 21, 27, 45, 47, **49**, 75, 80, 86, 95,
102, 134
ještě, 5, 9–11, 21, 27, 45, 58, 69, 71, **72**, 75, 76,
84–86, 88, 89, 92, 96, 98, 100, 102,
103, 105, 114, 116
již, 10, 11, 21, 27, 45, **69**, 76, 81, 91
jmenovitě, 11, 45, 53, 58, **65**, 76, 98, 111

K

kontextová zapojenost, **16**, 18, 46, 114, 117
kontrastivní základ, **17**, 19, 79, 93
kulisa, **16**, 93
kupříkladu, **68**, 76

L

leda, 10, 11, 45, 47, **50**, **57**, 75, 76, 83–85, 87, 89, 91, 95, 97, 100, 103, 111

M

maximálně, 45, 47, **57**, 63, 74, 76, 83, 85, 87, 89, 91, 95, 98–100, 106, 134

minimálně, 45, 47, **55**, 74, 75, 85, 87, 89, 95, 134

N

najmě, 39, **66**, 76, 134

nanejméně, 45, 47, **55**, 75

nanejmníř, **55**, 75

nanejvýš, 45, 47, **57**, 58, 76, 89, 100, 103

nanejvýše, **57**

naopak, 45, 47, **54**, 75, 82, 83, 85, 89, 91, 95, 98

například, 5, 21, 45, 58, 65, **68**, 76, 81, 84–86, 89, 92, 94–96, 98–101

ne, **38**

nejen, 8, 10, 45, 48, 58, **60**, 76, 83, 85–87, 89, 92, 96, 98, 110

nejenom, **60**, 76, 89

nejméně, **55**, 75, 87, 89

nejmníř, 45, 47, **55**, 75, 94

nejvýš, 39, **57**, 76

nejvýše, 39, **57**, 76, 87

než, **50**, 75, 83–85, 87, 97, 105

ni, **61**, 76, 134

nikoli, **38**

nikoliv, **38**

O

objektivní pořad, **16**, 90

obzvlášť, 45, **64**, 76, 86, 134

obzvlášťě, 45, **64**, 76, 134

ohnisko, 15, **16**, 19, 20, 81, 90, 96, 105, 115, 134

omezovací aktualizátor, 45, **47**, 69, 111, 133

P

pouze, 8, 10–13, 21, 27, 45, 47, **49**, 52, 75, 80, 81, 83, 87, 91, 95, 102, 114, 117, 134

povětšinou, **67**, 76

povrchová rovina, 17

povrchová pozice, 80

povrchová realizace, 19

povrchová struktura, 79, 90

povrchový slovosled, 18

právě, 5, 9–11, 27, 29, 37, 45, 47, **53**, 69, 75, 76, 83, 85, 87, 88, 91, 93, 95, 97, 103, 114

presupozice, 9, 11, 14, **20**, 21, 113, 115, 118

primárně, 39, **67**, 76

především, 10, 11, 27, 45, 52, 58, **63**, 66, 76, 98, 99, 106, 114

předně, **66**, 76, 84, 86, 92, 98, 103, 105, 114

převážně, **67**, 76, 89

přítmo, 47, **53**, **62**, 75, 76, 133

přinejmenším, 45, 47, **55**, 63, 75, 89, 100, 106

R

rovněž, 11, 27, 45, 58, **59**, 76, 89, 106, 134

rovnou, 10, **62**, **69**, 71, 76, 85, 98, 110

S

sám, 11, 45, 52, 58, **62**, 76, 85, 91, 92, 96, 101, 103, 106

samotný, 11, 45, 58, 61, **62**, 76, 85, 98

samý, **52**, 75, 84, 85, 88, 97, 98, 103, 105, 106

slovosled, 15, 82, 93, 94, 114, 118, 136

sotva, 5, 45, 47, **58**, 76, 83, 91, 95, 103, 115

speciálně, 45, 58, **64**, 76, 85, 86, 89, 92, 98, 100, 103, 105

specielně, 39, **64**, 76

spojka, 4, 5, 7, 9, 11, 50, 54, 60, 62, 105, 109–111, 133, 135

spojkový výraz, 4, 8, 11, 60–62, 109, 133

spouštěč presupozice, 14, **21**, 22, 45, 113, 115, 134

stěží, 45, 47, **58**, 63, 74, 76, 87, 92, 98, 115

subjektivní pořad, **16**, 91, 95

systémové uspořádání, **16**

T

tak, 11, 29, 50, **57**, 76, 100

také, 11, 12, 14, 19–21, 27, 34, 45, 48, **59**, 60,
76, 82, 83, 85–87, 89, 92, 94, 96,
98–101, 106, 111, 114, 134

taktéž, **59**, 76

taky, 10, 11, 29, 30, 45, 58, **59**, 76, 89, 117, 134

teprv, 11, 45, 69, **71**, 76, 134

teprve, 5, 6, 9–11, 21, 27, 45, 69, **71**, 72, 75, 76,
84–86, 88, 92, 96, 98, 100, 103, 134

těž, 4, 10, 11, 45, 58, **59**, 134

tolíko, 10–12, 27, 45, 47, **49**, 75, 80, 81, 134

třeba, 10, 21, 45, 58, **68**, 76, 88, 100, 110

třebas, 5, 45, 58, **68**, 76

U

už, 5, 9–11, 21, 27, 45, **69**, 71, 74–76, 84–86,
88, 91, 92, 96, 98, 100–103, 116

V

většinou, **67**, 76, 86, 89, 92, 98, 103, 105, 106

vlastní ohnisko, **16**, 79, 91, 96, 99, 105

v první řadě, **67**, 76

výhradně, 11, **51**, 75, 83–85, 87, 91, 94, 95, 97,
102, 134

výlučně, 11, 45, 47, **51**, 52, 75, 95, 100, 114

výpovědní dynamičnost, **15**, 18, 90, 93, 106,
134

Z

zahrnovací aktualizátor, 48, 52, **58**, 69, 74,
75, 99, 106, 111, 133, 135

základ, **16**, 17, 19, 90, 92, 93, 105, 134

zas, 35, 47, **54**, 75

zásadně, **52**, 75, 86, 98, 103, 105–107, 114, 118

zasažený výraz, 18, **20**, 22, 45, 47, 58, 69, 79,
80, 103

zase, 10, 21, 27, 34, 45, 47, **54**, 75, 83, 85, 87,
89, 95, 98, 101, 105

zejména, 5, 6, 9–11, 45, 58, **63**, 76, 89, 111

zrovna, 10, 11, 29, 37, 45, 47, **53**, 69, 75

zvlášť, 10, 45, 58, **64**, 76, 92, 134

zvláště, 5, 6, 9–11, 27, 45, 58, **64**, 76, 84, 88,
89, 96, 98, 100, 111, 134